

LADIK KATALIN – NÉMETH PÉTER MIKOLA

Hvar déjà vu

(Részlet, 2003)

„Passzív annyit tesz: szívod magadba a világot.
Aktív annyit tesz: légy jelen benne.”

LADIK KATALIN: ... azt nem tartod végzetesnek, hogy a valóság és a virtuális valóság egyre inkább összekeveredik a fejekben? Ami szeptember 11-én történt, amikor két utasszállító repülőgépet is eltérítve nekikormányoztak iszlám terroristák a New York-i tőzsdepalota toronyépületeinek, hogy tudatosan megsemmisítsék a pénzvilág egyik szimbólumát. Ez eddig csak akciófilmekben történhetett meg. A virtuális valóság előbb-utóbb, mint tudatformáló erő így válhat realitássá.

NÉMETH PÉTER MIKOLA: Ez döbbenetes!

LK: Döbbenetesnek tartod, hogy így összekeveredik a realitás a virtualitással? Pedig ez nagyon is előre látható és kiszámítható volt. Számomra ez a történet nem ott és akkor kezdődött. Az emberiség a teljes káosz felé tart... Közben eszembe jutott már, hogy mi volt az, ami miatt visszakérdeztem. Szerinted mi a valóság?

NPM: A valóságról sok mindent tudok és szinte semmit sem. Ez a kérdésfeltevés Pilinszkynek is kedvelt témái közé tartozott. Tőle tudhatom, hogy a valóság „definiálhatatlan”. Azt azonban sejthetjük, hogy a valóság túl van a tényeken, és hogy a tények innen vannak a valóságon. Az ember hajlamos azt hinni, hogy a tények végső állomást jelentenek a megismerésben. Valószínű, hogy ezt kényelemszeretetből vagy félelemből teszi.

Ha Rilke egyik meghatározó kijelentésére gondolunk: „Rettenetes, hogy a tényektől sose tudhatjuk meg a valóságot!” Ez így persze meglehetősen misztikusan hangzik. De hát a misztika és a valóság édestestvérek. Hogy meg is értsünk valamit ebből az egészből, előbb a tényeket el kell tudnunk vezérelni a reáliákig. Mert ugyanaz a tény mást jelenthet neked, és mást jelenthet nekem.

A következő lépésben már megérkezhetnénk a valóság elíziumi mezejére, csak hogy ott már a transzcendensben a valóság megnevezhetetlen. Attól olyan erős, mert szabad és bekeríthetetlen. Mindent képes megnevezni, de önmaga megnevezhetetlen, nem lehet ujjal rábökni, hogy íme, ez itt a valóság. Testetlenebb a semminél, mivel képzeletünk a semmit még úgy-ahogy képes tárgyasítani. S még: a létezés csak

létezik, de a valóság az van. Pilinszky után szabadon egyezzünk meg talán ebben. A tény a New York-i tragédiában azonban az, hogy amit korábban valakik ördögi módon, filmművészet címén virtuálisan előrevetítettek, az idővel megvalósult. A World Trade Center két égre nyíló tornya összeomlott, örökre megsemmisült maga alá temetve több száz lelket.

LK: Mi ebben a döbbenetes?

NPM: Ami eddig csak akciófilmekben volt elképzelhető, az a tragédia egyszerre valósággá lett.

LK: Hiszen előbb-utóbb minden emberi gondolat meg fog valósulni. Gondolj vissza a közelmúltra. Verne képzeletbeli fantazmagóriája megvalósult. Megvalósultak Nikola Tesla egyes víziói, tervrajzai. Leonardo terveiből, rajzaiból, az időszámításunk előtti írásokból, a Szentírásból, a távol-keleti taoista, a buddhista írásokból is sok minden megvalósult. A legkorszerűbb tudomány, a genetika tudománya például most jutott el odáig, hogy megértsen és megvalósítson olyan folyamatokat, amelyek a régi titkos írásokban szerepeltek. Tehát az emberi gondolat előbb-utóbb megvalósítható.

NPM: Még a legborzalmasabb, beláthatatlan és visszafordíthatatlan folyamatoknak is zöld utat kell adnunk? Nem hinném!

LK: Nem mondom, hogy kell! Azt mondtam, hogy megvalósítható. Én nem ítélek.

NPM: Az az érzésem, hogy ez ügyben túlon túl látvány, elnézően fogalmazol.

LK: Az, hogy számomra valami megdöbbentő, az érzelmi kérdés. Itt pedig értelmezésről van szó. Az, hogy én döbbenettel nézem a megvalósulást, az érzelmi dolog. De az, hogy sajnos ez bekövetkezik: természetes. A legrosszabb, a legszörnyűbb feladvány is bekövetkezik, ha az ember már kigondolta.

NPM: Akkor hát most jutottunk el a lírikus és olvasója, a színész és közönsége, a performansz és az őt körülvevő tanúk kapcsolatának lényegi értelmezéséhez. Ezt mégis hogyan látod, miként értékeled? A tizenhetedik évébe érkező Nemzetközi Kortárs Művészeti Találkozóinkra, az Ekszpanzióinkra gondolok most, amelyeknek te magad is kisebb-nagyobb megszakításokkal évek óta a teremtő alkotótársa vagy. Ahol minduntalan arra teszünk kísérleteket, hogy a műalkotó, a műteremtő performanszművész és közönsége „a valóság élén táncot lejtve” átlényegülhessen, végsősoron egylényegűvé váljon. Ez egy „életveszélyes”, ugyanakkor nagyon is felemelő lélektani játék, folyamat. Valójában az a katartikus hatás érvényesül itt, amikor maga a közönség, aki tanúként van jelen egy-egy művészi performanszban, ő maga is úgy érzi, el is hiszi, hogy épp ott és akkor a műteremtésnek részese, annak kellős közepében lélegzik, lüktet, így teljességgel az akció szereplőjévé válik. Ez egy nagyon fontos lélektani attitűd, főleg abban a vetületben, amikor a klasszikus alapokon történő értelmezés összefüggéseiben azt tapasztalni, hogy a színész és a közönség, a színház és közönségének kapcsolata egyszerűen mára hagyományosan szinte már értelmezhetetlen.

LK: Akkor jövünk mi, úgymond „alternatív” emberek! Én abban látom az egésznek lényegét, hogy ilyen „hiányhelyszíneken”, ilyen játékos, gyermekien játékos téridőben együtt vagyunk. Egész tevékenységemnek szerintem akkor van értelme, hogyha ilyen helyszíneken és ilyen emberek előtt teszem a dolgomat. Különben ott van a remeteség. Sok életerőmet viszi el egy ilyen önálló est, performansz. Hivatásos színházban a művészi performansznak nincs helye, oda egészen más közönség jár. Ilyen művészi találkozón, mint az Ekszpanziókon, hasonló szenzibilitású emberek vannak jelen, és ekkor van igazi befogadása, továbbélése, továbbfejleszthetősége alkotói tevékenységemnek. Akkor él tovább a mű, amikor ilyen helyszíneken hallgatjuk, nézzük egymást, és részt veszünk az alkotói folyamatokban.

Akkor jön létre az a kölcsönhatás, az a visszacsatolás, amiről most beszélünk. Olyankor én nemcsak „kitárulkozom”, ezt idézőjelben mondom, de olyankor az a helyzet, jó fokmérője annak, hol is tartok alkotói gyakorlatomban, hiszen akkor fókuszálok arra, ami éppen foglalkoztat: egy balladára, vagy arra a bizonyos visegrádi *Bukott angyalra*, amiről már beszéltél. Akkor nekem fontos volt, hogy az ezekkel kapcsolatos mondanivalómat pont olyan formában közöljem.

Jó, hogy az Ekszpanziókon közvetlen visszajelzések vannak, mivel akkor együtt élünk pár napig, így részt vehetünk egymás művének megvalósulásában, megélésében. Ezáltal én is átélek abból a pillanattól, hogy úgy mondjam „közös hullámhosszból” valamit, ami körülvesz bennünket, mert akkor valóban ráhangolódunk egymásra. Mivel az Ekszpanziókon adott hívógondolatok voltak, ezekre felkészültem, a tematikákra ráhangolódtam. Úgy éreztem, hogy kiadhatom magamból, mit érzek és gondolok egy-egy témáról. Jó, hogy ez nemcsak nekem nyújtott katartikus élményt, hanem talán másoknak is. Jó érzés volt, hogy feltöltődve érkeztem a találkozókra, s még inkább feltöltődve távoztam.

NPM: A cserháti Sasbércen és Terényben, az Istállógalériában A kilátó hívószavára építkező Ekszpanzióknál, aminek te magad is szereplője voltál, milyen emlékeid maradtak?

LK: Az ott bemutatott performansz a *Balkán Expressz*, az azonos című versem alapján készült, kollektív mű, amelyet már korábban az Opál Színházzal elkészítettünk, de amiért éppen beleillett *A kilátó* témájába, és mert a közelmúlt eseményei a Balkánon érthetőbbé tették verseim, a verseinket, a zenénk és gesztusaink jelentését Közép-Európa „kilátóján”. Ez a művészi performansz egy megállított filmdarabka: vajon kitekintünk-e ebből a közép-európai téridőből, vagy épp bepillantunk? Úgy fogom fel ezt „A kilátó” témát, hogy az a bizonyos *kettős torony* bennünk létezik. Így befelé és kifelé is lehet rálátásunk a világra. A magam részéről így értelmeztem ezt a találkozót, és ez a gondolat egyik alkalommal konkrétan meg is nyilvánult, amikor a Titanic Elméleti és Filozofikusági Művészetelőreiskola akcióművészei állva, nyakig beleásták magukat a földbe.

Befelé is fúrtak tornyot, és kifelé is, a kilátóra. Rálátás valakire, valamire, önmagunkra, vagy épp az idő felfoghatatlanságára. Ugyanakkor a befelé látásra is lehetőséget adott ez az akcióorozat. Ez volt az az alapállás, ami jellemzően megmutatkozott másoknál is.

Azt hiszem, ez minősítette igazán *A kilátó* találkozójának néhány napját.

NPM: Katalin, szerinted mennyire szükséges naprakésznek lennünk a költészetben, aktuálissá tenni magunkat, a gondolatainkat? Egyáltalán szükség van-e rá, hogy mindenáron időszerűek legyünk? Vagy pedig a valóság titokzatos mezején, Pegazusunk lepkeszárnyán vitorlázva, a széljárás felhajtó erejére bízva sorsunkat, átengedjük magunkat az időtlenségnek, s úgy galoppozunk tova, mintha minden léptünket, minden tettünket az Örökkéva(l)ló egy szemével a túlvilág ablakából nézné, hogy egyszer majd kiérdemelhessük nála halandóságunkban az irgalmas halál kegyelmét. Ennyi volna csak? A többi... mint tudjuk, „megnyugtatóan” hamleti.

LK: Már eleve értékelted ezt a két kategóriát, azt a másodikat eléggé gunyorosan fogalmaztad meg. Mégis, azt az ironikusan megfogalmazottat, a második álláspontot képviselem. Van egy versem, ami arról szól, hogy aktuális vagyok, mert nincs esélyem. A vers címe Gyere velem a mitológiába, és úgy végződik: „Nincs esélyem.” Tehát aktuális vagyok. Én így értelmezem az időszerűséget. Nem foglalkozom különösebben a napi politikával, a napi kultúrpolitikai eseményekkel sem. De ez nem azt jelenti, hogy csupán az úgynevezett örök témákban találok ihletet, hiszen minden megérint engem, a pillanatnyi külvilági esemény belém sújt. Bizonyára nincsen olyan ember, akire ne hatna a napi időszerű helyzet. Csak az a kérdés, hogy az az ember hogyan adja vissza a történeteket. Én úgy cselekszem, hogy amit a napi események kihoznak belőlem, azt bizonyos képzettársítással leírom.